

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ของวิทยากรอิสลามศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและตัวอย่างประชากร

1.1 ประชากรที่ใช้ในการตอบแบบสอบถาม ได้แก่ วิทยากรอิสลามศึกษา ที่สอนอยู่ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส จำนวน 388 คน

1.2 ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ใช้สุ่มตัวอย่างประชากร ร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ได้จำนวน 78 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ซึ่งผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ และการทดลองนำไปใช้ โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ แบบวัดความรู้ ความเข้าใจ แบบเติมคำ แบบมาตราส่วนประเมินค่า และแบบปลายเปิด ส่วนแบบสัมภาษณ์เป็นแบบมีโครงสร้าง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสอบถามจำนวนหนึ่งไปขอความร่วมมือจากหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล และอีกส่วนหนึ่งผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามและรับคืนทางไปรษณีย์ แบบสอบถามที่แจกไปทั้งหมดจำนวน 388 ฉบับ ได้รับคืนจำนวน 350 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 90.21 ส่วนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้ออกไปสัมภาษณ์ตัวอย่างประชากรได้ทั้งหมด จำนวน 78 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การร้อยละ ส่วนแบบสอบถามปลายเปิดและแบบสัมภาษณ์ นำมารวบรวมและเรียบเรียงคำตอบจากมากไปหาน้อย

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

วิทยากรอิสลามศึกษาเป็นเพศชาย ร้อยละ 57.71 เป็นเพศหญิงร้อยละ 42.29 ส่วนใหญ่มีอายุ 26-30 ปี และมีประสบการณ์ในการสอนอิสลามศึกษา ระหว่าง 6-10 ปี วุฒิสามัญมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่าวุฒิสานาระดับมุกตาวาซีเตาะห์ (ชั้นปีที่ 7) และจะมีชั่วโมงสอนระหว่าง 10-15 ชั่วโมง/สัปดาห์ จะมีวิทยากรอิสลามศึกษาที่สอนเกิน 20 ชั่วโมง/สัปดาห์อยู่ร้อยละ 14.86 ภูมิลำเนาเดิมส่วนใหญ่อยู่ในหมู่บ้านที่ตั้งโรงเรียน วิทยากรอิสลามศึกษาจะได้รับมอบหมายงานพิเศษที่นอกเหนือจากการสอนวิชาอิสลามศึกษาในเรื่องการติดตามเด็กขาดเรียน การเป็นที่ปรึกษาทางศาสนาและวัฒนธรรม นอกจากนี้ก็ยังช่วยสอนวิชาอื่น ๆ เช่น งานบ้าน งานเกษตร งานประดิษฐ์ พลศึกษา และยังช่วยเหลืองานพิเศษอื่น ๆ อีกด้วย

ตอนที่ 2 สภาพการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ของ วิทยากรอิสลามศึกษา

1. ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร วิทยากรอิสลามศึกษา ร้อยละ 41.43 มีความรู้ระดับพอใช้ และร้อยละ 40.86 มีความรู้ในระดับค่อนข้างดี
2. ด้านการเตรียมตัวก่อนใช้หลักสูตร วิทยากรอิสลามศึกษาเกินร้อยละ 50 ได้มีการเตรียมการก่อนใช้หลักสูตรและมีการเตรียมตัวก่อนสอน เช่น ศึกษาหลักสูตร ทำบันทึกการสอน เป็นต้น

3. ด้านการจัดปัจจัย และสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน วิทยาการอิสลาม ศึกษาได้มีการจัดทำสื่อโดยใช้งบประมาณจากทางโรงเรียน การจัดหนังสืออ่านเพิ่มเติม และหนังสือประกอบการค้นคว้า ส่วนใหญ่จัดไว้ในห้องสมุดรวมกับหนังสืออื่น จะมีจัดไว้ในห้องอิสลามศึกษาโดยเฉพาะอยู่บ้าง แต่จำนวนไม่มากนัก ในด้านการจัดประชาสัมพันธ์ การสอนวิชาอิสลามศึกษาให้นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชนไคยรานั้น มีการจัดอยู่หลาย ๆ วิธี แต่ที่วิธีที่มากที่สุด คือ การออกพบปะผู้ปกครองในชุมชน

4. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร การใช้วิธีสอนส่วนใหญ่ใช้วิธีบรรยาย อธิบาย บอกราย ส่วนการสอนแบบอภิปรายกลุ่มใช้กันน้อย สื่อก็มักจะใช้พวกบัตรคำเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้นได้จัดให้มีการละหมาดร่วมกันเป็นประจำ กิจกรรมที่วิทยาการอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้จัดคือ การจัดให้นักเรียนประกวดหรือแข่งขันกิจกรรมค่านศาสนาอิสลาม

5. การวัดผลและการประเมินผลวิชาอิสลามศึกษา วิทยาการอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ใช้วิธีการสังเกต ส่วนที่ได้ใช้น้อย คือ การติดตามผลการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

6. การได้รับการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร วิทยาการอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ได้รับการนิเทศ และได้รับการนิเทศจากผู้บริหารโรงเรียนมากที่สุด โดยใช้วิธีให้คำแนะนำเป็นส่วนใหญ่ และจะนิเทศเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตรมากที่สุด

ตอนที่ 3 ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523
ของวิทยาการอิสลามศึกษา

1. ปัญหาค่านหลักสูตรและการเตรียมการก่อนใช้หลักสูตร วิทยาการส่วนใหญ่ จะไม่มีปัญหา ค่านจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และค่านการเตรียมตัวก่อนสอนวิชาอิสลามศึกษา แต่จะมีปัญหาค่านเนื้อหาของวิชาอิสลามศึกษาที่ไม่สัมพันธ์กับเวลา

2. ปัญหาการจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน วิทยาการอิสลามศึกษาส่วนใหญ่จะไม่มีปัญหาในด้านการประชาสัมพันธ์การสอนวิชาอิสลามศึกษา แต่จะมีปัญหาค่านการใช้อาคารสถานที่ในการสอนวิชาอิสลามศึกษา โดยเฉพาะ ไม่มีห้องสำหรับจัด

เป็นห้องละหมาดที่เป็นเอกเทศ และปัญหาคำให้การให้นักเรียนใช้ห้องสมุดหรือมุมหนังสือ
 สาเหตุเพราะครูขาดทักษะในการจัดกิจกรรมที่จะให้นักเรียนใช้ห้องสมุด ส่วนการจัดหา
 หรือจัดทำสื่อก็มีปัญหาสาเหตุเพราะไม่มีงบประมาณ

3. ปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร
 วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่จะมีปัญหาในค่าน้ำต่าง ๆ คือ ไม่มีแหล่งทางวิชาการสำหรับการ
 การค้นคว้า การใช้วิธีสอนแบบแบ่งกลุ่มนักเรียนเพื่อทำกิจกรรมแบบอภิปรายกลุ่ม และ
 ไม่มีเวลาจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

4. ปัญหาคำให้การวัดผลและประเมินผล วิทยากรอิสลามศึกษาจะมีปัญหาคำ
 ขาดความรู้ความเข้าใจในการออกข้อสอบ

5. ปัญหาคำการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร วิทยากรอิสลามศึกษา มี
 ปัญหาคำการได้รับการนิเทศน้อยครั้ง

ผลการวิจัยที่ได้จากแบบสอบถามปลายเปิดและจากการสัมภาษณ์ วิทยากร
 อิสลามศึกษามีปัญหา ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะพอสรุปได้ ดังนี้

1. ปัญหา ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะค่าน้ำหลักสูตร เอกสารหลักสูตร
 และการเตรียมการก่อนใช้หลักสูตร

1.1 ค่าน้ำหลักสูตรและเอกสารหลักสูตร

หลักสูตร เนื้อหาที่กำหนดไม่สัมพันธ์กับเวลา เช่น เนื้อหาในชั้น
 ประถมศึกษาปีที่ 5-6 มากเกินไปทำให้สอนไม่ทัน เนื้อหาบางตอนสอนให้เด็กเข้าใจยาก
 เช่น หลักการศรัทธาชั้น ป. 1-3 เนื้อหาบางตอนยากเกินไปไม่เหมาะสมกับวัย เช่น
 อัล-กุรอาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 ไม่สามารถหารายละเอียดของเนื้อหาตามที่หลักสูตร
 กำหนดได้ ส่วนเนื้อหาที่มีอยู่ในคู่มือครูในบางเรื่องมีน้อยเกินไป วิทยากรอิสลามศึกษา
 เสนอแนะให้จัดอบรมเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของหลักสูตร และการนำ
 หลักสูตรไปใช้

แผนการสอน วิทยากรไม่สามารถจัดกิจกรรมตามที่แผนการสอน
 เสนอแนะได้ เช่น การอภิปรายในชั้น ป. 1-2 เพราะนักเรียนยังขาดทักษะในการพูด
 ภาษาไทย

หนังสือเรียน ปัจจุบันทางโรงเรียนยังคงใช้หนังสือเรียนฉบับเก่าอยู่ เป็นฉบับทดลอง ซึ่งมีข้อบกพร่องหลายประการ เช่น การใช้คำว่า "รสูล" ในหนังสือเรียน เขียนว่า "เราะสูล" ซึ่งไม่ตรงกับคำที่กำหนดไว้ในหนังสือเทียบคำศัพท์อิสลามศึกษา เนื้อหาที่ไม่ตรงกับแผนการสอน วิทยากรอิสลามศึกษาเสนอแนะให้รีบจัดส่งหนังสือเรียนฉบับที่หาขึ้นใหม่ให้โรงเรียนโดยเร็ว

1.2 คำนการเตรียมตัววิทยากรอิสลามศึกษา วิทยากรอิสลามศึกษา ส่วนใหญ่จะมีโอกาสได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อที่จะช่วยให้การสอนประสบผล สำเร็จ โดยการศึกษาจากเอกสาร ปรึกษาพูดคุยกับผู้บริหารโรงเรียน เพื่อนครูใน โรงเรียน วิทยากรอิสลามศึกษาค่ายกัน ตลอดจนการสังเกตการสอนของครูในโรงเรียน จะมีวิทยากรอิสลามศึกษาบางส่วนที่ได้ใช้เวลาศึกษาต่อทางวิชาครู และบางส่วนก็ศึกษา เพิ่มเติมในค่านศาสนาจะมีวิทยากรอิสลามศึกษาจำนวนน้อยที่บอกว่าไม่มีโอกาสได้ศึกษาค้นคว้า ค่ายสาเหตุไม่มีเวลา

2. ปัญหา ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะค่านการจักปัจจัยจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ต้องการให้มีห้องอิสลามศึกษาโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพราะการสอนวิชาอิสลามศึกษาจะต้องมีการปฏิบัติศาสนกิจในห้องที่มีมุขเป็นสัดส่วน สื่อประเภทรูปภาพไม่สามารถหาซื้อได้ในห้องตลาด ควรให้ทางฝ่ายโครงการจักสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาคักหาให้ และควรจักสรรงงบประมาณให้แก่การ สอนวิชาอิสลามศึกษาโดยเฉพาะ เพื่อวิทยากรอิสลามศึกษาจะได้ใช้จ่ายเป็นค่าวัสดุการ ปรึกษาคักแก่งห้องเรียน และจักกิจกรรมอื่น ๆ

3. ค่านการจักกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร

3.1 ค่านการจักกิจกรรมการเรียนการสอน วิทยากรอิสลามศึกษา ประสบปัญหาในค่านการใช้ภาษาไทยของนักเรียนชั้น ป. 1-2 การใช้เทคนิคการสอนแบบ อภิปรายกระบวนกรกลุ่ม การเชิญวิทยากรพิเศษ การสอนเนื้อหาที่สัมพันธ์กับกลุ่ม สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สิ่งแวดล้อมไม่อ่านวยในการจักการเรียนการสอน เช่น ชาคน้ำสะอาดที่จะใช้เป็นน้ำละหมาด และวิทยากรอิสลามศึกษาบางส่วนบอกว่าตนเอง ประสบปัญหาในค่านการใช้ภาษาไทยที่ยังไม่คักพอ วิทยากรอิสลามศึกษาได้เสนอแนะให้

จัดการอบรมในค่านเทคนิคการสอนแบบต่าง ๆ และให้มีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูที่สอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตกับวิทยากรอิสลามศึกษา

3.2 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ได้จัดให้มีกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามเทศกาล และวันสำคัญทางศาสนาอิสลามอยู่แล้ว จะมีวิทยากรอิสลามศึกษาบางส่วนที่ยังไม่สามารถจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรได้ ด้วยเหตุที่ไม่ได้วางแผนร่วมกันกับผู้บริหารโรงเรียน สถานที่ไม่อำนวย ไม่มีเวลา ไม่มีงบประมาณ และผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร วิทยากรอิสลามศึกษามีความเห็นว่าการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นสิ่งจำเป็น และได้ประโยชน์มาก เพราะนักเรียน ครู ผู้ปกครองตลอดถึงหัวหน้าส่วนราชการที่มารับเชิญมาได้มีโอกาสพบปะกัน จะเป็นการประชาสัมพันธ์การสอนไปทั่ว วิทยากรอิสลามศึกษาได้เสนอแนะให้โรงเรียนจัดเวลาไว้เพื่อจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้มากขึ้น และควรจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรทางค่านศาสนาอิสลามแบบอยู่ค่ายพักแรมในช่วงปิดภาคเรียนด้วย

4. ค่านการวัดและประเมินผล วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่มีปัญหาในการออกข้อสอบ ได้เสนอแนะให้จัดอบรมวิทยากรอิสลามศึกษาค่านเทคนิคการออกข้อสอบ และควรจัดทำข้อสอบมาตรฐาน ข้อสอบวัดจุดประสงค์ย่อย ตลอดถึงการให้วิทยากรอิสลามศึกษาได้มีโอกาสพบปะวิทยากรด้วยกัน เพื่อปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และร่วมกันออกข้อสอบเป็นของกลุ่มโรงเรียน หรือของอำเภอ พร้อมด้วยการจัดอบรมแก่วิทยากรอิสลามศึกษา ผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการโรงเรียน เพื่อให้ทราบถึงเทคนิคการวัดผล ประเมินผลวิชาอิสลามศึกษา

5. ค่านการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องการได้รับการนิเทศน้อยครั้ง ผู้นิเทศไม่ให้ความสนใจต่อวิทยากรอิสลามศึกษาเท่าที่ควร ได้เสนอแนะให้มีการนิเทศบ่อยครั้งขึ้น ทั้งนี้เพื่อช่วยกระตุ้นให้วิทยากรอิสลามศึกษาทำการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และกระตุ้นให้ทำงานได้บรรลุผล ส่วนผู้นิเทศก็ควรมีความรู้ความเข้าใจหลักสูตรอิสลามศึกษา และเข้าใจปัญหาของวิทยากรอิสลามศึกษาคด้วย

6. ความคิดเห็นต่อแนวปฏิบัติ เกณฑ์การรับสมัครวิทยากรอิสลามศึกษา

6.1 วุฒิสามัญที่กำหนดว่าไม่ต่ำกว่า ม.ศ.3 หรือเทียบเท่า วิทยากรอิสลามศึกษาเห็นว่า วุฒิสามัญควรเป็น ม.ศ.5 หรือเทียบเท่า เพราะการรับวิทยากรอิสลามศึกษาที่มีวุฒิต่ำ จะมีปัญหาการใช้งานภาษาไทย วิทยากรอิสลามศึกษาได้เสนอแนะให้มีการกำหนดวุฒิกฎเอาไว้อีก

6.2 วุฒิต่างศาสนาที่กำหนดไว้ ไม่ต่ำกว่าระดับ 7 วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่เห็นว่าเหมาะสมแล้ว และไม่ควรรับผู้ที่มีวุฒิต่างศาสนาต่ำกว่านี้ เพราะจะเป็นปัญหาค้นความรู้ เนื้อหาที่จะสอน และด้านประสบการณ์

6.3 ค่านายที่กำหนดไว้อย่างต่ำต้องมีอายุ 18 ปี วิทยากรอิสลามศึกษาเห็นว่าควรกำหนดอายุอย่างต่ำเป็น 20 ปี

7. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ วิทยากรอิสลามศึกษาจากกลุ่มที่ได้สัมภาษณ์ได้เสนอแนะในเรื่องของการประชุมครูในโรงเรียนซึ่งควรให้วิทยากรอิสลามศึกษาได้เข้าร่วมด้วย การเบิกจ่ายเงินค่าตอบแทนควรจะให้เร็วขึ้น

อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ทำให้ทราบข้อเท็จจริงหลายประการที่ควรนำมาอภิปรายและเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

วิทยากรอิสลามศึกษาร้อยละ 59.14 มีวุฒิสามัญจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่า และร้อยละ 48.25 มีวุฒิต่างศาสนามุทาวาซีเคาะห์ (ชั้นปีที่ 7) ซึ่งเป็นวุฒิต่างศาสนาที่กำหนดไว้ในหลักเกณฑ์การคัดเลือกวิทยากรอิสลามศึกษา แต่จะมีวิทยากรอิสลามศึกษาอยู่ร้อยละ 8.86 ที่มีวุฒิสามัญต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่า คือมีวุฒิจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และประถมศึกษาปีที่ 7 ส่วนวุฒิต่างศาสนาจะมีวิทยากรอิสลามศึกษาร้อยละ 15.43 ที่จบระดับอัสกีอาฮ์ (ชั้นปีที่ 4) แม้ว่ากาหนดวุฒิต่างศาสนาจะนับว่าทำอยู่แล้ว และยังไม่ได้กำหนด

วุฒิทางวิชาครูไว้ด้วยก็ตาม แต่การปฏิบัติจริงก็ยังมีผู้ที่มิวุฒิทั้งสายสามัญ และวุฒิทางศาสนาต่ำกว่าที่กำหนดไว้ ทำให้วิทยากรอิสลามศึกษามีความรู้พื้นฐานน้อย และใช้ภาษาไทยได้ไม่ดีเท่าที่ควร จากการสัมภาษณ์วิทยากรอิสลามศึกษา จะมีจำนวน 5 คน ที่ตอบว่า คนเองมีปัญหาคำการใช้ภาษาไทย จากสาเหตุที่กล่าวมาทำให้เป็นอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ กังที่ พันัส หันนาคินทร์ (2513 : 63) กล่าวไว้ว่า "ผู้มีความรู้ไม่เพียงพอ ย่อมจะดำเนินการสอนไปได้อย่างไร" และประภัสสร กระจมุต (อีกสำเนา : 47) กล่าวไว้ว่า "ครูที่มีวิชาความรู้ดี จะทำให้เด็กเชื่อถือ เชื่อภูมิ การเรียนการสอนเป็นไปด้วยดี เด็กมีความตั้งใจเรียน การปกครองก็ง่าย" ด้วยเหตุผลที่กล่าวมา ฝ่ายโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ควรหาทางให้วิทยากรอิสลามศึกษามีโอกาสเพิ่มพูนความรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยจัดการอบรม หรือจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ หรือจัดทำเอกสารเผยแพร่ หรือส่งเสริมให้มีการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ทั้งสายสามัญ ศาสนา และวิชาครู ซึ่งตรงกับผลการวิจัยที่พบว่า วิทยากรอิสลามศึกษาต้องการให้จัดอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ในทุก ๆ ด้าน และมีวิทยากรอิสลามศึกษาบางส่วนที่พยายามใช้เวลาว่าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นทั้งสายสามัญ ศาสนา และวิชาครู ในการรับสมัครวิทยากรอิสลามศึกษาในโอกาสต่อไป ควรกำหนดวุฒิทั้งสายสามัญ วุฒิศาสนาให้สูงขึ้นกว่าเดิม และควรกำหนดให้มีวุฒิทางวิชาครูอย่างน้อยจบชั้น ป.กศ.สูง. และไม่ควรมีรอยกเว้นรับผู้ที่มีวุฒิต่ำกว่าที่กำหนดไว้

การปฏิบัติงานของวิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ร้อยละ 48 สอน 10-15 ชั่วโมง/สัปดาห์ จะมีวิทยากรอิสลามศึกษาร้อยละ 14 ที่สอนเกิน 20 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งตามแนวปฏิบัติการดำเนินงานโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา กำหนดให้วิทยากรอิสลามศึกษาสอนได้ไม่เกิน 20 ชั่วโมง/สัปดาห์ แต่ผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัด อาจพิจารณาให้สอนเกิน 20 ชั่วโมง/สัปดาห์ ได้ในกรณีที่ในโรงเรียนนั้นมีห้องเรียนเกินเกณฑ์ที่กำหนด และในกรณีที่วิทยากรอิสลามศึกษาสอนอยู่ในโรงเรียนหนึ่งน้อยกว่า 20 ชั่วโมง/สัปดาห์ ผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัด อาจพิจารณาอนุมัติให้ไปทำการสอนที่โรงเรียนอื่นได้ ทั้งนี้ต้องมีชั่วโมงสอนรวมกันทั้งสองโรงเรียน

ไม่เกิน 20 ชั่วโมง/สัปดาห์ จากข้อกำหนดและข้อยกเว้นดังกล่าว ทำให้แต่ละจังหวัดปฏิบัติไม่เหมือนกัน บางจังหวัดอนุญาตให้สอนได้ถึง 26 ชั่วโมง/สัปดาห์ ทำให้วิทยากรอิสลามศึกษาต้องทำงานหนัก ไม่มีเวลาเตรียมการสอน และทำงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย อันจะส่งผลให้การสอนวิชาอิสลามศึกษาไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

การอยู่ปฏิบัติงานในโรงเรียน และการได้รับมอบหมายงานพิเศษที่นอกเหนือจากการสอนวิชาอิสลามศึกษา วิทยากรร้อยละ 71 จะอยู่ปฏิบัติงานที่โรงเรียนตลอดวัน จะมีวิทยากรอิสลามศึกษาเป็นส่วนใหญ่ที่ได้รับมอบหมายงานพิเศษ เช่น การติดตามเด็กขาดเรียน การเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรม การพบปะผู้ปกครอง การเกณฑ์เด็กเข้าเรียน การสอนวิชาอื่น ๆ การช่วยเหลืองานโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียน เป็นต้น ยืนยันว่าวิทยากรอิสลามศึกษาจะช่วยเหลืองานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ วิทยากรอิสลามศึกษาบางท่านสอนเพียง 8 ชั่วโมง/สัปดาห์ ก็ยังอยู่ปฏิบัติงานในโรงเรียนตลอดวัน และทำงานต่าง ๆ เช่นเดียวกับครูประจำการ ทั้ง ๆ ที่แนวปฏิบัติการดำเนินงานโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา กำหนดไว้ว่าวิทยากรอิสลามศึกษาที่มีชั่วโมงสอนน้อยกว่า 15 ชั่วโมง/สัปดาห์ จะปฏิบัติงานที่โรงเรียนเฉพาะชั่วโมงที่สอนก็ได้ ฉะนั้นผู้บริหารโรงเรียนต้องคิดว่าวิทยากรอิสลามศึกษาเป็นบุคลากร ที่เป็นกำลังงานให้โรงเรียนคนหนึ่ง ที่ควรจะให้ความสำคัญเท่า ๆ กับครูประจำการ

การพิจารณาคัดเลือกวิทยากรอิสลามศึกษา ร้อยละ 49 เป็นบุคคลในท้องถิ่น การเลือกบุคคลในท้องถิ่นจะมีผลดีในแง่ของความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน จะก่อให้เกิดผลดีด้านการสอนและการประชาสัมพันธ์การสอนวิชาอิสลามศึกษาให้นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนทราบ และจะได้มีโอกาสได้ติดตามผลการอ่านคัมภีร์อัล-กุรอาน ตามที่หลักสูตรกำหนดอีกด้วย นอกจากนี้จะมีผลโยงไปถึงการเกณฑ์เด็กเข้าเรียน การติดตามเด็กขาดเรียนอีกด้วย

สภาพการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ของวิทยาการอิสลามศึกษา

ก. ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและการใช้หลักสูตร วิทยาการอิสลามศึกษาร้อยละ 41.43 และ 40.86 มีความรู้ในระดับพอใช้ และค่อนข้างดีตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ เพราะการนำหลักสูตรไปใช้นั้นผู้ใช้ควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและการใช้หลักสูตรอยู่ในระดับดีหรือดีมาก จึงจะทำให้การจัดการเรียนการสอนได้ผล ดังที่สิริ เกิดโพธิโรจน์ (2529 : 142) กล่าวว่า "การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่พึงปรารถนา และตรงตามหลักการ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจในแนวทางของหลักสูตรอย่างถ่องแท้และถูกต้อง" และกรมวิชาการ (2525 : 24) กล่าวไว้ว่า "แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์แห่งชีวิต และเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ เป็นสิ่งที่ทุกคนที่เกี่ยวข้องต้องรู้เป็นอย่างดี เข้าใจและปฏิบัติให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน" ถึงแม้ว่าจะมีการอบรมวิทยาการอิสลามศึกษาก่อนทำการสอนมาแล้วก็ตาม แต่การอบรมนั้น วิทยาการอิสลามศึกษาได้รับความรู้ความเข้าใจไม่เพียงพอ เนื่องจากหลักสูตรการจัดการอบรมที่ทางสำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 กำหนดนั้นมีเนื้อหาและกิจกรรมมากแค่เวลาน้อย (13 วัน) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสมพงษ์ จิตระคัมภ์ (2521 : 151) ได้ทำการวิจัยปัญหาการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรพบว่า "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและวัสดุหลักสูตรจากการอบรม ครูได้รับไม่เพียงพอ สาเหตุจากการอบรมที่ไม่มีประสิทธิภาพและใช้เวลาน้อย ผู้วิจัยเห็นว่าควรจัดการอบรมทบทวนให้วิทยาการอิสลามศึกษาอีกครั้ง และจัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้ในด้านนี้ด้วย

ข. ด้านการเตรียมการก่อนใช้หลักสูตร วิทยาการอิสลามศึกษาได้มีการเตรียมการทั้งการเตรียมการเพื่อใช้หลักสูตร และการเตรียมการก่อนสอน เช่นร้อยละ 87.43 ได้ศึกษาแผนการสอน คู่มือครู หนังสือเรียน และสื่อการสอน ร้อยละ 87.14 ได้จัดทำบันทึกการสอน และร้อยละ 54.57 ได้จัดทำกำหนดการสอน นอกจากนี้ยังได้มีการเตรียม

การบ้านอื่น ๆ อีก เช่น การศึกษาวัตถุประสงค์ของโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา การศึกษาเอกสารการประเมิน การศึกษาเทคนิคการสอน ฯลฯ จะเห็นได้ว่าวิทยากรอิสลามศึกษาได้มีการเตรียมการก่อนใช้หลักสูตรอยู่แล้วในทุก ๆ ด้าน แต่ผลการสอนยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เช่น ยังมีนักเรียนที่เรียนศาสนานอกเวลาเรียนอยู่ถึงร้อยละ 87.25 นับว่าเป็นอัตราส่วนที่สูงมาก ทั้ง ๆ ที่นโยบายของการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษานั้นต้องการลดจำนวนผู้เรียนศาสนานอกเวลาเรียนให้น้อยลง ส่วนการวิเคราะห์ผลการทดสอบของนักเรียนในจังหวัด ยะลา บั๊กตาบี และนราธิวาส มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 49.96 และ 49.82 ตามลำดับ ซึ่งเป็นค่าเฉลี่ยที่ยังไม่น่าพอใจ เพราะคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าเกณฑ์ที่น่าพอใจคือร้อยละ 50 (เอกสารการประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา 2528 : 28,57) อีกประการหนึ่ง คือการที่กำหนดการสอน ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นที่วิทยากรอิสลามศึกษาต้องจัดทำ แต่มีวิทยากรอิสลามศึกษาร้อยละ 54.57 ที่ได้จัดทำ ส่วนวิทยากรอิสลามศึกษาที่ไม่ได้จัดทำจะใช้กำหนดการสอนที่ทางสำนักงานศึกษาธิการ เขต เขตการศึกษา 2 จัดทำไว้ให้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพของแต่ละโรงเรียน โดยเฉพาะการสอนเนื้อหาของวิชาอิสลามศึกษาที่สัมพันธ์กับเนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ผู้สอนทั้งสองวิชาจะต้องทำความเข้าใจกันว่าจะสอนเนื้อหาที่สัมพันธ์กันเมื่อใดหลักจากนั้นจึงทำการกำหนดการสอนของโรงเรียนขึ้น แต่ตามสภาพความเป็นจริงยังมีโรงเรียนอีกหลายโรงเรียนที่ยังไม่ดำเนินการให้ถูกต้อง จึงสร้างความลำบากใจแก่ครูผู้สอน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และวิชาอิสลามศึกษาเป็นอย่างมาก จากประสบการณ์ของผู้วิจัยที่ได้ทำงานเกี่ยวข้องกับการสอนวิชาอิสลามศึกษา พอจะยืนยันได้ว่าวิทยากรอิสลามศึกษาได้มีการเตรียมตัวก่อนใช้หลักสูตรจริง แต่เป็นไปในลักษณะที่ยังขาดผู้แนะนำ ชี้แนะ และติดตามผล การเตรียมตัวของวิทยากรอิสลามศึกษาจึงไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร ผู้วิจัยเห็นว่า การเตรียมตัวก่อนใช้หลักสูตรนั้น เป็นหน้าที่โดยตรงของวิทยากรอิสลามศึกษา ส่วนผู้บริหารโรงเรียนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ควรจะต้องให้ความสนใจและสนับสนุนเป็นพิเศษ

ค. ด้านการจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน

1. การจัดหาหรือจัดทำสื่อการสอน วิทยากรอิสลามศึกษาร้อยละ

83.14 ได้จัดหาหรือจัดทำสื่อการสอน โดยใช้งบประมาณจากทางโรงเรียน แสดงว่าผู้บริหารโรงเรียนได้เห็นความสำคัญของสื่อการสอนวิชาอิสลามศึกษา จึงได้จัดสรรงบประมาณให้ส่วนหนึ่ง แต่ก็ยังไม่เป็นการเพียงพอ วิทยากรอิสลามศึกษาจะต้องประสานงานกับผู้ปกครองนักเรียนให้ช่วยจัดหาหรือจัดทำสื่อบางอย่างให้ เช่น ชุดละหมาดของนักเรียน เสื้อ ฯลฯ เพื่อจะได้นำงบประมาณไปจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่ผลิตเองไม่ได้ เช่น รูปภาพ แผ่นที่ เทปบันทึกเสียง เหล่านี้เป็นต้น ส่วนสื่อการสอนประเภทหนังสือเรียนนั้น วิทยากรอิสลามศึกษาประสบปัญหาหนักที่สุดในด้านไม่มีหนังสือเรียน หนังสือเรียนที่มีใช้อยู่ปัจจุบัน เป็นหนังสือเรียนแบบเก่า ซึ่งมีขอบทรวงมาก เช่น การใช้คำว่า "รสุล" ในหนังสือเรียนเขียนเป็น "เราะสุล" ซึ่งไม่ตรงกับที่กำหนดไว้ในหนังสือเทียบคำศัพท์อิสลามศึกษา การจัดทำรูปเล่มยังไม่ดี เมื่อใช้สักระยะหนึ่งก็จะหลุดเป็นแผ่น ๆ ส่วนหนังสือเรียนที่ปรับปรุงใหม่นั้น บางโรงเรียนมียังไม่ครบตามจำนวนนักเรียน บางโรงเรียนยังไม่มี หลาย ๆ โรงเรียนที่ได้เตรียมการที่จะให้นักเรียนซื้อ แต่ก็ได้รับคำสั่งให้ระงับไว้ก่อน จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่หนังสือใช้ (หนังสือเรียนฉบับปรับปรุงใหม่ กรมวิชาการและสำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 ร่วมกันจัดทำ กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2529) วิทยากรอิสลามศึกษาได้เสนอแนะว่า ทางราชการควรกำหนดนโยบายเรื่องหนังสือเรียนให้แน่นอนว่า จะให้นักเรียนเป็นผู้จัดซื้อเอง หรือทางราชการจะแจกให้ และควรค่าเป็นการโดยเร็วด้วย ฝ่ายโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาต้องประสานงานแก้ไขปัญหานี้โดยด่วนด้วย ส่วนในค่านสื่อการสอนนั้นควรสำรวจความต้องการใช้สื่อของวิทยากรอิสลามศึกษาแล้วจัดหาหรือจัดทำสื่อต้นแบบให้ด้วย

2. การจัดหนังสืออ่านเพิ่มเติมและหนังสือประกอบการค้นคว้า วิทยากร

อิสลามศึกษาร้อยละ 63.43 ทอบว่าจัดไว้ในห้องสมุดร่วมกับหนังสืออื่น ๆ รองลงมา ร้อยละ 28.57 ทอบว่าจัดไว้ในมุมหนังสือในห้องเรียน การจัดหนังสือไว้ในห้องสมุด

หรือมูมนั่งสวดตามที่กล่าวมานั้น เป็นการส่งเสริมการเรียนการสอนที่ต้องการให้นักเรียน รู้จักคุณค่า รักการอ่าน ตามแนวหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 กิ่งที่ เกษียรศักดิ์ สังข์ชัย (2530 : 52) กล่าวไว้ว่า "การเรียนการสอนตามแนวหลักสูตร ประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ส่งเสริมให้เด็กค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง หรือแบ่ง กลุ่มค้นคว้าตามที่ครูกำหนดให้ ตลอดจนส่งเสริมให้เด็กมีนิสัยรักการอ่าน และรู้จัก ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์" หลักสูตรอิสลามศึกษาก็มีจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้เด็ก รู้จักการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เช่นเดียวกับหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเล็งเห็นความสำคัญของการ ส่งเสริมให้นักเรียนใช้ห้องสมุด จึงได้กำหนดนโยบายและสนับสนุนให้โรงเรียนมีห้อง สมุดเพื่อการนี้ โดยมีโครงการให้จัดห้องสมุดหรือมูมนั่งสวดในทุกโรงเรียน ผู้วิจัยเห็นว่า โรงเรียนทุกโรงเรียนควรสนองนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในค่านนี้ และเมื่อจัดแล้วทางโรงเรียนจะจัดหาหนังสือ เอกสารต่าง ๆ มาเพิ่มเติม ให้มากขึ้น ซึ่งสำคัญเมื่อจัดห้องสมุดหรือมูมนั่งสวดแล้วจะต้องส่งเสริมให้นักเรียนใช้อย่าง สม่าเสมอ ส่วนวิทยากรที่นำหนังสือไปจัดไว้ในห้องอิสลามศึกษาโดยเฉพาะนั้น ควรจะจัด หนังสือส่วนหนึ่งมาวางไว้ในห้องสมุดหรือมูมนั่งสวดบ้าง เพื่อนักเรียนและครูท่านอื่น ๆ จะได้ออกมาศึกษาค้นคว้าได้สะดวกยิ่งขึ้น

3. การประชาสัมพันธ์การสอนวิชาอิสลามศึกษาให้นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนทราบ วิทยากรอิสลามศึกษาร้อยละ 88.00 ได้จัดให้มีการประชาสัมพันธ์ และ จัดประชาสัมพันธ์ด้วยวิธีการออกพบปะผู้ปกครองในชุมชน ซึ่งเป็นไปตามแนวปฏิบัติการ ค่าเนื้องานโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา หมวด 1 ข้อ 11 ที่ว่า "วิทยากรอิสลามศึกษาต้องจัดประชาสัมพันธ์งานที่เกี่ยวข้องกับวิชาอิสลามศึกษาของโรงเรียน ให้ผู้ปกครองหรือชุมชนทราบ" ถึงแม้จะมีการประชาสัมพันธ์การสอนวิชาอิสลามศึกษา อยู่แล้ว การสอนวิชาอิสลามศึกษาก็ยังไม่บรรลุผลตามต้องการเท่าที่ควร เช่นผู้ปกครองยัง ให้นักเรียนเรียนศาสนาออกเวลาเรียนอยู่อีกตามข้อมูลที่กล่าวมาแล้ว ฉะนั้นวิทยากร อิสลามศึกษาจึงต้องร่วมมือปรึกษาหารือกับผู้บริหาร โรงเรียน คณะครู เพื่อหาแนวทาง ในการจัดประชาสัมพันธ์การสอนวิชาอิสลามศึกษา ทั้งนี้การประชาสัมพันธ์ไม่ใช่ต้องการ

ให้ทราบเพียงอย่างเดียว จะต้องประชาสัมพันธ์ให้เห็นด้วย สนับสนุนและให้ความร่วมมือในทุกด้าน เพื่อให้การสอนวิชาอิสลามศึกษาประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา และสนองตามนโยบายของสภาความมั่นคงแห่งชาติอีกด้วย

ง. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร

1. การใช้วิธีสอนในการสอนวิชาอิสลามศึกษา วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ใช้วิธีสอนอยู่ในระดับบ่อยครั้งอยู่ 3 วิธี คือ การสอนแบบสาธิต การให้ปฏิบัติจริง และวิธีสอนแบบบรรยาย อธิบาย ส่วนวิธีสอนที่วิทยากรอิสลามศึกษาไม่ได้ใช้ คือ การสอนแบบอภิปรายกลุ่ม และการแบ่งกลุ่มนักเรียนเพื่อทำกิจกรรม จากจุดมุ่งหมายของการสอนวิชาอิสลามศึกษาในระดับประถมศึกษานั้น ต้องการให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติความคำสั่งสอนของอัลลอฮ์และนบีมุฮัมมัด ได้ ปฏิบัติศาสนกิจและแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ ตลอดจนการมีคุณธรรมที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข อนึ่ง หลักสูตรอิสลามศึกษานั้นเป็นหลักสูตรที่นำมาสอนแทนเนื้อหาวิชาจริยศึกษาทั้งหมด และเนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตบางส่วน เนื้อหาวิชาอิสลามศึกษาที่นำมาสอนแทนจะต้องสอนให้บรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรประถมศึกษา ส่วนเนื้อหาที่เป็นวิชาอิสลามศึกษาโดยเฉพาะจะต้องสอนให้บรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรอิสลามศึกษา ลักษณะของเนื้อหาจะเป็น 2 ลักษณะ คือ ส่วนที่เนื้อหาทางศาสนาโดยเฉพาะ และส่วนที่มาสัมพันธ์กับจริยธรรมทั่วไป ดังนั้นการสอนผู้สอนจำเป็นต้องใช้เทคนิคการสอนหลาย ๆ รูปแบบตามวัตถุประสงค์ของเนื้อหา นั้น ๆ จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแผนการสอนวิชาอิสลามศึกษาก็พบว่า แผนการสอนได้เสนอแนะวิธีสอนไว้หลาย ๆ รูปแบบ เช่น การสาธิต การปฏิบัติจริง การแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม การอภิปรายกลุ่ม การบรรยายหรืออธิบาย ฯลฯ แต่จากการวิจัยพบว่า วิทยากรอิสลามศึกษาจะใช้วิธีสอนแบบสาธิต การให้ปฏิบัติจริง การบรรยายและอธิบายบ่อยที่สุด เนื้อหาของวิชาอิสลามศึกษามีทั้งเรื่องของอุดมการณ์การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การสอนต้องฝึกให้ผู้เรียนรู้จักแก้ปัญหา เรียนรู้โดยการกระทำ และมี

บทบาทร่วมกับผู้สอนในบางโอกาส แต่เทคนิคการสอนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ดังกล่าวที่
 วิทยาการอิสลามศึกษาใช้น้อย คือการสอนแบบอภิปรายกลุ่ม และการแบ่งกลุ่มเพื่อทำ
 กิจกรรม สาเหตุมาจากวิทยาการชาติทักษะในการเทคนิคการสอนแบบดังกล่าว เนื่อง
 จากไม่มีพื้นฐานความรู้ทางวิชาครู ฉะนั้น ผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการโรงเรียน
 และศึกษานิเทศก์ ต้องพยายามชี้แจง แนะนำถึงเทคนิคการสอนแบบต่าง ๆ ที่จะใช้สอน
 วิชาอิสลามศึกษาได้เหมาะสมในแต่ละเนื้อหาให้วิทยาการอิสลามศึกษาได้ทราบ และปฏิบัติ
 เพื่อให้บรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

2. การใช้สื่อประกอบการสอนวิชาอิสลามศึกษา วิทยาการอิสลามศึกษา
 จะใช้บ่อยครั้งอยู่ 3 ประเภท คือ นิตยสาร แผ่นภูมิ แลนประโยค ส่วนสื่อการสอนที่
 วิทยาการไม่ได้ใช้ คือ เทปบันทึกเสียง ประโยชน์ของเทปบันทึกเสียงในการสอนวิชา
 อิสลามศึกษา ส่วนใหญ่จะใช้ในการสอนวิชา อัล-กุรอาน เกี่ยวกับการออกเสียงให้
 ถูกต้อง สาเหตุส่วนหนึ่งที่วิทยาการอิสลามศึกษาไม่ได้ใช้เนื่องจากไม่มีงบประมาณในการ
 จัดซื้อเทปบันทึกเสียง ประกอบกับการอัดเสียงการออกเสียง หรือการอ่านอัล-กุรอาน
 ที่ถูกต้องตามเนื้อหาในหลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523
 มีผู้ผลิตจำหน่ายยังไม่แพร่หลาย และอีกประการหนึ่งในโรงเรียนประถมศึกษาตามชนบท
 บางแห่งยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ดังข้อค้นพบของสิริ เกศไพโรจน์ (2529 : 151) ที่ว่า
 "โรงเรียนประถมศึกษาบางแห่งยังไม่มีไฟฟ้าใช้ จึงไม่สามารถใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ได้"
 ส่วนสื่อการสอนประเภทของจริง ของจำลอง รูปภาพ แผนที่ แผนที่นั้น วิทยาการอิสลาม
 ศึกษาใช้ในระดัมนาน ๆ ครั้ง ทั้งนี้เพราะตามที่วิทยาการอิสลามศึกษาได้แสดงความคิด
 เห็นไว้ว่า ไม่สามารถหาซื้ออุปกรณ์ดังกล่าวในท้องตลาดได้ เพราะบางอย่างไม่มีจำหน่าย
 ทางฝ่ายโครงการจัดสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา เคยจัดทำแจกให้
 โรงเรียนเป็นเวลานานมาแล้ว แต่ปัจจุบันได้ชำรุดเสียหายเป็นส่วนใหญ่

สื่อการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยในการสอนของครู ดังที่
 ภิญญู สาขร (2521 : 247) และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
 (2526 : 509) กล่าวถึงความสำคัญของสื่อการสอนว่า "สื่อการสอนเป็นส่วนหนึ่งในการ
 สนับสนุนการสอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเวลาอันจำกัด" ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียน

ครูวิชาการ โรงเรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องพยายามส่งเสริม สนับสนุนให้ วิทยากรอิสลามศึกษาได้ใช้สื่อการสอนประกอบการสอนให้มากขึ้น อนึ่ง ตามโครงการ ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินการจัดทำโครงการ พัฒนาคุณภาพการประถมศึกษา โดยให้ศูนย์วิชาการจังหวัด และศูนย์วิชาการกลุ่ม โรงเรียน ก็ควรจัดให้มีสื่อการสอนวิชาอิสลามศึกษาไว้ด้วย

3. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและกิจกรรมอื่น ๆ วิทยากรอิสลาม ศึกษาร้อยละ 75.14 ได้จัดให้มีการละหมาดร่วมกันในระดับบ่อยครั้ง ส่วนกิจกรรมที่จัด ในระดับนานๆ ครั้ง คือการสอนซ่อมเสริม การติดตามผลการอ่านคัมภีร์อัล-กุรอานที่บ้าน การใช้แหล่งวิชาการและวิทยากรชุมชน การจัดกิจกรรมตามวันสำคัญและเทศกาลของ ศาสนาอิสลาม ส่วนกิจกรรมที่วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้จัด คือ การจัดให้ นักเรียนประกวดหรือแข่งขันกิจกรรมด้านศาสนา ผู้วิจัยมีความเห็นว่า โรงเรียนควร ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมาให้มากขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียน วิชาอิสลามศึกษาให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและจำบทเรียนได้ดียิ่งขึ้น ดังที่ เพ็ญจันทร์ กุประเสริฐ (2513 : 122) กล่าวว่า "การให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตร จะช่วยให้เกิดความเข้าใจและจดจำบทเรียนได้ดียิ่งขึ้น" และอีกส่วนหนึ่งจะเป็นการ ประชาสัมพันธ์การสอนวิชาอิสลามศึกษาไปด้วย ดังนั้นวิทยากรอิสลามศึกษา ครูและ ผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องมีการประชุมวางแผนเตรียมการไว้ล่วงหน้า เพราะในการ จัดกิจกรรมต่าง ๆ จำเป็นต้องใช้เวลา งบประมาณ ความร่วมมือจากนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน กิจกรรมบางอย่างอาจจัดในระดับลุ่มโรงเรียน อำเภอ หรือจังหวัด เช่น การจัดให้นักเรียนประกวดหรือแข่งขันกิจกรรมด้านศาสนา เป็นต้น

จ. ด้านการวัดผลและประเมินผล วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ใช้วิธีการ วัดผลและประเมินผลในระดับบ่อยครั้งทุกวิธี ตามลำดับคือ การตรวจผลงานหรือแบบฝึกหัด การสังเกต การสัมภาษณ์ซักถาม การใช้แบบทดสอบ และการทดสอบภาคปฏิบัติ นับว่า วิทยากรอิสลามศึกษาได้ปฏิบัติตามที่เสนอแนะไว้ในแผนการสอนทุกแผนอย่างสม่ำเสมอ ส่วนการติดตามผลการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันนั้น วิทยากรอิสลามศึกษาร้อยละ 45.43 ปฏิบัติในระดับนาน ๆ ครั้ง และร้อยละ 42.86 ปฏิบัติในระดับบ่อยครั้ง การประเมินผล วิชาอิสลามศึกษานอกจากกระทำในห้องเรียนแล้ว ยังจะต้องติดตามผลการปฏิบัติในชีวิต

ประจำวันอีกด้วย ทั้งนี้เพราะจุดมุ่งหมายของการสอนวิชาอิสลามศึกษานั้น ส่วนหนึ่งมุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันด้วย แต่ก็มีวิทยากรอีกบางส่วนที่ได้มีการติดตามผลการปฏิบัติในชีวิตประจำวันนาน ๆ ครั้ง ทำให้ไม่สามารถทราบว่าเมื่อสอนแล้วนักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่ การวัดผลและประเมินผลวิชาอิสลามศึกษานั้น ไม่ต้องการให้เป็นลักษณะสอนเพื่อสอบ แต่ต้องการให้ผู้สอนวัดและประเมินเพื่อวางแผนการสอนและปรับปรุงการสอน (คู่มือครู ความโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา ม.ป.ป. : 108) การวัดผลและประเมินผลตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว จะต้องมีการวัดผลก่อนเรียน และระหว่างเรียน ดังคำชี้แจงในเครื่องมือวัดผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา (อิกสำเนา : ก) ที่ว่า "การประเมินผลก่อนเรียนเป็นหน้าที่อันสำคัญที่ผู้สอนต้องประเมินก่อนเริ่มชั้นการเรียน การสอนในแต่ละรายวิชาในแต่ละแผน เพื่อเป็นการสำรวจความรู้พื้นฐาน และเพื่อจักษสอนซ่อมเสริมให้ผู้ที่ยังไม่มีความพร้อม ส่วนการประเมินผลระหว่างเรียนนั้น เพื่อจะได้ทราบว่านักเรียนมีความรู้ความสามารถตรงตามจุดประสงค์เพียงใด เพื่อผู้สอนจะได้หาวิธีการปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไป" แต่การวัดผลและประเมินผลทั้งก่อนเรียนและระหว่างเรียน วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ใช้ในระดับนาน ๆ ครั้ง วิทยากรอิสลามศึกษาอาจจะไม่เห็นความสำคัญ ความจำเป็นของการวัดผลและประเมินก่อนเรียนและหลังเรียน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน และผู้มีหน้าที่นี้เทศกติดตามผลการใช้หลักสูตรต้องพยายามชี้แจงให้วิทยากรอิสลามศึกษาได้เข้าใจ และปฏิบัติตามแนวทางที่เสนอแนะไว้ในแผนการสอน คู่มือครู และเครื่องมือการวัดผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษาคด้วย

ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ของวิทยากรอิสลามศึกษา

ก. ปัญหาด้านหลักสูตรและการเตรียมการก่อนใช้หลักสูตร

1. ปัญหาเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอิสลามศึกษา มีวิทยากรอิสลามศึกษาจำนวนไม่มากนักที่มีปัญหา และจะมีปัญหาในด้านไม่สามารถสอนให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ ผลการวิจัยพอจะชี้สาเหตุได้ว่า เนื่องจากวิทยากร

อิสลามศึกษายังไม่เข้าใจกระบวนการนำหลักสูตร ไปใช้ ซึ่งจะมีทั้งการสอน การวัดผล การเตรียมการสอน การตีความมุ่งหมายแต่ละข้อ ตามที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช (2525 : 183-184) ได้กล่าวถึงสิ่งที่ครูต้องทำในการนำหลักสูตร ไปใช้ คือ "การตีความหมายของ ความมุ่งหมายแต่ละข้อ ควรมีเกณฑ์ในการเตรียมการสอน และต้องถามตัวเองก่อนสอนเสมอว่า ต้องการให้เกิดได้อะไร จะสอนอย่างไร และจะวัดผลอย่างไร" ดังนั้นในการสอนวิชาอิสลามศึกษาที่จะให้บรรลุความมุ่งหมายของหลักสูตร นอกจากผู้สอนจะต้องมีการเตรียมการตามที่กล่าวมาแล้ว ผู้สอนต้องเลือกใช้วิธีสอนให้เหมาะสมกับความมุ่งหมายในแต่ละข้ออีกด้วย

2. ปัญหาค่านเนื้อหาของวิชาอิสลามศึกษา วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ไม่มีปัญหา ส่วนวิทยากรที่มีปัญหาจะมีปัญหาค่านเนื้อหาไม่สัมพันธ์กับเวลา ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์วิทยากรอิสลามศึกษา เช่น เนื้อหาที่กำหนดให้สอนนั้นบางคนจะมีเนื้อหามากแต่เวลาน้อย บางคนจะมีเนื้อหาน้อยแต่เวลามาก เรื่องนี้ผู้นิเทศควรจะได้แนะนำให้วิทยากรอิสลามศึกษาได้เข้าใจวิธีการพิจารณาจัดและยัดยูนเวลาให้สัมพันธ์กับเนื้อหา และควรให้โอกาสแก่วิทยากรอิสลามศึกษาได้พบปะพูดคุยกันระหว่างวิทยากรด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อจะได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางในการแก้ปัญหาของแต่ละคน จะมีวิทยากรอีกบางส่วนจากการสัมภาษณ์ที่บอกว่า เนื้อหาที่กำหนดให้เรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ไม่เหมาะกับระดับชั้นเรียน เพราะเนื้อหาเทียบเท่ากับมูทาวาซีเคาะห์ (ชั้นปีที่ 7) ฝ่ายโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา ของเขตการศึกษา 2 ควรจะได้มีการศึกษาและปรับปรุงหลักสูตรในระดับนี้ด้วย

3. ปัญหาค่านเตรียมตัวก่อนสอนวิชาอิสลามศึกษา วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ไม่มีปัญหา แต่ที่มีปัญหาส่วนใหญ่ก็เป็นปัญหาค่านขาดแหล่งวิชาการที่จะใช้ประกอบการค้นคว้า จากผลการวิจัย สภาพการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา วิทยากรส่วนใหญ่ได้มีการเตรียมตัวก่อนใช้หลักสูตร แต่ลักษณะการเตรียมตัวนั้นก็อยู่ในวงจำกัด ทั้งนี้เพราะขาดแหล่งวิชาการที่จะใช้ประกอบการค้นคว้า เพราะโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในชนบทห่างไกลแหล่งวิชาการ จะมีหนังสือหรือเอกสารต่าง ในโรงเรียนเพียงไม่กี่เล่ม

แนวทางในการแก้ปัญหา จะต้องเน้นให้มีการนิเทศภายในโรงเรียน อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งอาจจัดการอบรมให้แก่ผู้บริหารโรงเรียน และครูวิชาการโรงเรียน ได้รู้เข้าใจวิธีการนิเทศภายในโรงเรียน การใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา ทั้งนี้เพื่อจะได้ช่วยเหลือวิทยากรอิสลามศึกษาได้ถูกต้อง

ข. ปัญหาด้านการจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน

1. ปัญหาด้านการใช้อาคารสถานที่ในการสอนวิชาอิสลามศึกษา จากการวิจัยพบว่า วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่มีปัญหา และมีปัญหาในค่านไม่มีห้องสำหรับจัดเป็นห้องละหมาดที่เป็นเอกเทศ ซึ่งแนวปฏิบัติการดำเนินงานตามโครงการจัดสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา หมวด 3 ข้อ 4 ได้ระบุไว้ชัดเจนว่า "ในโรงเรียนหนึ่ง ๆ ควรจัดให้มีห้องเรียนวิชาอิสลามศึกษา และห้องละหมาดให้เป็นเอกเทศ" ทั้งนี้เพราะในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอิสลามนั้น จะต้องมีห้องที่เป็นสัดส่วนไม่ปะปนกัน แต่ก็ยังมีโรงเรียนอีกส่วนหนึ่งไม่สามารถจัดให้มีห้องอิสลามศึกษา หรือห้องละหมาดได้ เนื่องจากยังขาดแคลนอาคารเรียนอยู่อีกมาก โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็ก อาจแก้ปัญหาโดยการจัดเป็นมุมอิสลามศึกษาไปก่อน หรือโรงเรียนใดที่อยู่ใกล้กับมัสยิด หรือบาหลีซาอะ ก็อาจจะขอใช้สถานที่เหล่านั้นเป็นครั้งคราวก็คงจะได้

2. ปัญหาการให้นักเรียนใช้ห้องสมุดหรือมุมหนังสือ จากการวิจัยพบว่า วิทยากรอิสลามศึกษาขาดทักษะในการจัดกิจกรรมที่จะให้นักเรียนใช้ห้องสมุดหรือมุมหนังสือ การใช้ห้องสมุดหรือมุมหนังสือของนักเรียนนั้น เป็นกิจกรรมที่ต้องทำให้เด็กได้รู้จักศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ดังที่ เกรียงศักดิ์ สังข์ชัย (2530: 53) กล่าวว่า "การสอนการใช้ห้องสมุดในระดับประถมศึกษา มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญเพื่อมุ่งเน้นให้นักเรียนมีนิสัยรักการอ่านหนังสือ รู้จักศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ด้วยการเลือกอ่านหนังสือ" เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการโรงเรียนหรือผู้นิเทศอื่น ๆ จะต้องให้ความสนใจช่วยเหลือแก่วิทยากรอิสลามศึกษาค้นคว้าวิธีการแนะนำ ชี้แนะ สาธิต หรือนำไปสังเกตการสอน เป็นต้น

3. ปัญหาการจกประชาสัมพันธ์การสอนวิชาอิสลามศึกษาให้นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนทราบ จากการวิจัยพบว่า วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ไม่มีปัญหา ในค่านนี้ แต่ผู้บริหารโรงเรียนก็ยังคงมีแผนในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องต่อไป เพื่อผลของโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา คัง ค่างรงค์ ชัยสนธิ และสุนิ เลิศแสงกิจ (2526: 2) กล่าวไว้ว่า "การประชาสัมพันธ์ได้แก่ การกระทำ คำพูด หรือสถานการณ์ใด ๆ ที่มีอิทธิพลในทางชักจูงให้ประชาชนเห็นด้วย ช่วยเหลือ สนับสนุน เป็นการดำเนินงานอย่างมีแบบแผนและต่อเนื่องกันไป"

4. ปัญหาการจกหาและจกทำสื่อการสอน จากการวิจัยพบว่า วิทยากร อิสลามศึกษาส่วนใหญ่จะมีปัญหา ค่านขาดงบประมาณ และขาดวัสดุที่จะใช้ผลิตสื่อ สอดคล้อง กับผลการวิจัยของ วิไล โบริ์เสรีวงศ์ (2522: 108) ศิริวรรณ คีไพบูลย์ (2523: 184) และสิริ เกิดโพธิ์โรจน์ (2529: 155) ที่พบว่า "โรงเรียนต่าง ๆ ยังขาดแคลนงบประมาณ ในการจกซื้อหรือจกทำสื่อการเรียนการสอน" งบประมาณถึงแม้ว่าโรงเรียนจะจกสรรหา อยู่แล้วก็ไม่เป็นการเพียงพอ ส่วนวัสดุประเภทรูปภาพบางอย่างหาซื้อไม่ได้ ผู้วิจัยมี ความเห็นว่า ฝ่ายโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงาน ศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 จะต้องดำเนินการในเรื่องนี้ โดยการเสนอขอ งบประมาณมาจกทำสื่อการสอนบางประเภทที่วิทยากรอิสลามศึกษาไม่สามารถจกหาหรือ จกซื้อเองได้ เช่น รูปภาพ แผนที่ ฯลฯ แจกให้โรงเรียน หรือทำเป็นสื่อต้นแบบให้แก่ ศูนย์วิชาการจังหวัด ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนก็ได้ และงบประมาณส่วนหนึ่งควรจกสรร ให้โรงเรียนจกซื้อหรือจกทำสื่อการสอนได้ตามที่ต้งการได้

ค. ปัญหาการจกการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า วิทยากรอิสลามศึกษาเพียงบางส่วนคิดเป็นร้อยละ 49.71 ที่มีปัญหา และจะมีปัญหาในค่านไม่มีแหล่งทางวิชาการสำหรับการค้นคว้า ศึกษ ทักะในการเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม ไม่มีทักษะในการผลิตและใช้สื่อประเภทต่าง ๆ การใช้ภาษาไทยของนักเรียน โดยเฉพาะชั้น ป. 1-2 ในการแก้ปัญหาค่านผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการโรงเรียน ศึกษานิเทศก์และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จะต้องดำเนินการโดยการให้ ความรู้ ฝึกทักษะด้วยวิธีการจกอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับการใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ ให้ฝึก

ปฏิบัติ ให้สังเกตการสอนจากครูสอนดีเด่น และการจัดบริการแหล่งวิชาการต่าง ๆ ส่วนปัญหาในด้านการใช้ภาษาไทยของนักเรียน ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องทำโครงการส่งเสริมการใช้ภาษาไทยขึ้น และที่สำคัญ คือ ทั่ววิทยาการเองจะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง จากตำรา วารสาร เอกสารต่าง ๆ และการพูดคุยซักถามจากผู้รู้ ตลอดจนการหาโอกาสศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น ทั้งในด้านวิชาสามัญ วิชาศาสนา และวิชาครู

ง. ปัญหาการใช้วิธีสอนเพื่อสอนวิชาอิสลามศึกษา วิทยาการอิสลามศึกษา ส่วนใหญ่จะมีปัญหาในการใช้วิธีสอนแบบอภิปรายกลุ่ม การแบ่งกลุ่มนักเรียนเพื่อทำกิจกรรม วิธีสอนทั้งสองแบบนี้ เป็นการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้มีบทบาทในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ฝึกการแก้ปัญหาและฝึกการทำงานโดยกระบวนการกลุ่ม อิสลามไม่ใช่ศาสนา แต่เป็นวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งรวมไว้ทั้งอุดมการณ์ ลักษณะการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ซิกคียา กรรณสูต (2525 : 2) ฉะนั้นลักษณะการสอนวิชาอิสลามศึกษา ซึ่งได้สร้างหลักสูตรโดยยึดหลักปรัชญาศาสนธรรมของอิสลาม จะต้องใช้เทคนิคการสอนหลาย ๆ รูปแบบให้เหมาะสมกับจุดประสงค์ของแต่ละเนื้อหา จากผลการวิจัยพบว่า วิทยาการอิสลามศึกษาไม่มีความรู้ทางวิชาครู จึงทำให้ไม่มีทักษะในการใช้เทคนิคการสอนแบบต่าง ๆ ถึงแม้ว่าจะได้มีการอบรมวิทยาการอิสลามศึกษามาก่อน แต่วิทยาการอิสลามศึกษาได้รับความรู้ด้านเทคนิคการสอนน้อยมาก เพราะใช้เวลาอบรมเพียง 13 วัน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการโรงเรียน ศึกษานิเทศก์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสอนวิชาอิสลามศึกษา ต้องหาทางช่วยเหลือวิทยาการอิสลามศึกษาด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การอบรม การประชุมเชิงปฏิบัติการ การสาธิตการสอน หรือให้สังเกตการสอน และต้องมีการนิเทศ ติดตาม คุุณอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ ส่วนฝ่ายโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา ควรจัดการอบรมทบทวนโดยเน้นด้านเทคนิคการสอนให้แก่วิทยาการอิสลามศึกษาทุกปี นอกจากนี้ทั่ววิทยาการอิสลามศึกษาเองจะต้องแสวงหาความรู้ในด้านเทคนิคการสอนแบบต่าง ๆ เพิ่มเติมด้วย

จ. ปัญหาในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ผลการวิจัยพบว่า วิทยาการอิสลามศึกษาที่มีปัญหาในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จะมีปัญหาในด้านไม่มีงบประมาณ ไม่มีเวลาที่จะใช้ในการจัด และขาดการวางแผนร่วมกันระหว่างวิทยาการอิสลามศึกษากับผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของทองสุข รัตนทรัพย์วงศ์ (2526 : 167) ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่องปัญหาการจัดกิจกรรม

เสริมหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า "ปัญหาเกิดขึ้นเนื่องจากขาดความร่วมมือจากสมาชิก และอาจารย์ที่ปรึกษา มีปัญหาค่าเงิน คือเงินไม่พอ เวลาและสถานที่มีจำกัด ทำให้ไม่สะดวกแก่ครู และนักเรียนหรือผู้ที่มาร่วมกิจกรรม ตลอดจนผู้ให้การสนับสนุนวิชาการ แนะนำวางแผนที่ดี ไม่มีการวางแผนระยะยาว" ในการแก้ปัญหา นั้น จำเป็นที่จะต้องให้ผู้บริหารโรงเรียน ครู และวิทยากรอิสลามศึกษาได้เห็นความสำคัญในการจัดกิจกรรม เสริมหลักสูตร และถ้าได้มีการวางแผน กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีดำเนินงานจัดการประชาสัมพันธ์ จัดหาวัสดุ และค่าใช้จ่าย ตามที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้าแล้ว การจัดกิจกรรม เสริมหลักสูตรอิสลามศึกษาจะประสบผลสำเร็จอย่างมาก

ฉ. ปัญหาค่าบริการวัสดุและประเมินผล

ผลการวิจัยพบว่า วิทยากรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่ร้อยละ 60.00 จะมีปัญหาค่าบริการความรู้ความเข้าใจในการออกข้อสอบ ทั้งนี้สาเหตุมาจากวิทยากรอิสลามศึกษาเหล่านั้นส่วนใหญ่ไม่เคยเรียนวิชาครูก่อน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรจัดการอบรม ค่านการวัสดุและประเมินผล โดยเน้นเทคนิคการเขียนข้อทดสอบ ให้แก่วิทยากรอิสลามศึกษา และครูวิชาการโรงเรียน หรืออาจจะจัดประชุมเชิงปฏิบัติการก็ได้

ช. ปัญหาค่านิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร

ผลการวิจัยพบว่า วิทยากรอิสลามศึกษาที่มีปัญหาส่วนใหญ่ร้อยละ 78.72 จะมีปัญหาค่าบริการได้รับการนิเทศน้อยครั้ง และจากแบบสอบถามปลายเปิดและแบบ สัมภาษณ์วิทยากรอิสลามศึกษาต้องการให้ผู้นิเทศโค่นิเทศให้บ่อยครั้งขึ้น ทั้งนี้เพราะ วิทยากรอิสลามศึกษาได้ประสบปัญหาในค่านการนำหลักสูตรไปใช้อยู่หลายประการ จึงอยากได้รับความช่วยเหลือจากผู้นิเทศด้วย การนิเทศที่จะได้ผลและกระทำได้สม่าเสมอ ก็ต้องเป็นการนิเทศภายในโรงเรียน เพราะเป็นการร่วมมือกันระหว่างผู้บริหารโรงเรียนและครู ในการแก้ปัญหาโดยมีผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลักสำคัญ ดังคำกล่าวที่ว่า "ตัวจักรสำคัญที่จะปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนภายในโรงเรียน คือ ผู้บริหารโรงเรียน เพราะผู้บริหารโรงเรียนต้องเป็นทั้งผู้สนับสนุนการนิเทศการศึกษา และทำหน้าที่เป็นผู้นิเทศอีกด้วย" (เอกสารการนิเทศภายในโรงเรียน อิศำเนา: 3) ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการให้ความรู้แก่ผู้บริหาร และครูในโรงเรียนในเรื่องของการนิเทศภายในโรงเรียน ความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ตลอดจน แนวนโยบายของการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา เป็นสิ่งที่จำเป็นมาก

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปรวบรวมเป็นข้อเสนอแนะ ได้ดังนี้

ก. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยพบว่า วิทยากรอิสลามศึกษาที่มีวุฒิทางการศึกษา ทั้งสายสามัญ และศาสนาทำ และไม่มีวุฒิทางวิชาครูนั้นจะมีปัญหาในการสอนเป็นอย่างมาก ฉะนั้นในการรับสมัครวิทยากรอิสลามศึกษาในโอกาสต่อไป ควรกำหนดวุฒิทั้งสามัญและศาสนาให้สูงขึ้นกว่าเดิม และควรกำหนดให้มีวุฒิทางวิชาครูด้วย
2. วิทยากรอิสลามศึกษาในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ส่วนใหญ่ยังไม่มีวุฒิทางวิชาครู บางส่วนจะมีวุฒิสำมัธยมและวุฒิศาสนาค่ากว่าเกณฑ์ที่กำหนด ทำให้ขาดทักษะในการสอน จึงควรหาทางช่วยเหลือวิทยากรเหล่านี้ ด้วยวิธีการอบรม ประชุมเชิงปฏิบัติการ หรือส่งเสริมให้มีโอกาสได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ให้มากขึ้น และควรมีการประเมินผลการปฏิบัติงาน และทดสอบความรู้ของวิทยากรอิสลามศึกษาทุกปี ก่อนที่จะมีการต่อสัญญาจ้างในปีต่อไป
3. การวิจัยพบว่าการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตรมีการปฏิบัติกันอยู่ ยังไม่เป็นการเพียงพอกับความต้องการของวิทยากรอิสลามศึกษา ผู้บริหารทุกระดับควรมีการเร่งรัดให้มีการนิเทศ ติดตาม ควบคุม ดูแล การปฏิบัติงานของวิทยากรอิสลามศึกษา อย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะต้องเน้นให้มีการนิเทศภายในโรงเรียนให้มากที่สุด และควรจัดอบรมผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศให้มีความรู้ความเข้าใจในค่านิยมนโยบายการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา และมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรอิสลามศึกษา
4. วิทยากรอิสลามศึกษามีปัญหาด้านการจัดหาหรือจัดหาสื่อการสอน เนื่องจากขาดงบประมาณ และสื่อบางอย่างไม่สามารถหาซื้อในท้องตลาดได้ ฝ่ายโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาต้องหาทางช่วยเหลือ โดยการเสนอขอ งบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จัดหาสื่อประเภทนี้ให้ ส่วนศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน และศูนย์วิชาการประจำจังหวัด ควรจัดให้มีสื่อการสอนวิชาอิสลามศึกษาไว้ด้วย

5. วิทยาการอิสลามศึกษามีปัญหาค้ำานไม่มีหนังสือเรียน และการได้รับเอกสารต่าง ๆ ช้า ฝ่ายโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาควรประสานงานเพื่อแก้ปัญหาให้วิทยาการอิสลามศึกษาด้วย และในการดำเนินงานของฝ่ายโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษานั้น ควรมีการประชุมสัมพันธ์ให้โรงเรียนและวิทยาการอิสลามศึกษาทราบด้วย

6. วิทยาการอิสลามศึกษาส่วนใหญ่จะมีปัญหาในการจัดการสอนวิชาอิสลามศึกษา ฉะนั้นในแต่ละปีควรมีการสำรวจสภาพปัญหาของวิทยาการอิสลามศึกษา และจัดการประชุมสัมมนาระหว่างผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการ ศึกษานิเทศก์และวิทยาการอิสลามศึกษาเพื่อจะได้ทราบปัญหา ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา และเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการจัดการสอนวิชาอิสลามศึกษาอีกด้วย

7. การประชุมสัมพันธ์เป็นสิ่งที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนอำเภอ จังหวัด และเขตการศึกษา 2 ควรดำเนินการจัดประชุมสัมพันธ์การสอนวิชาอิสลามศึกษาให้นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนทราบอย่างต่อเนื่อง ทุกรูปแบบ เช่นอาจจัดให้มีการประกวดหรือแข่งขันกิจกรรมทางศาสนา เช่น การแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ การแข่งขันอ่านคัมภีร์อัล-กุรอาน ฯลฯ ในระดับกลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัด หรือเขตการศึกษา 2

ช. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรจะมีการศึกษารูปแบบการสอนที่เหมาะสมในการสอนวิชาอิสลามศึกษาในแต่ละเนื้อหารายวิชา เพื่อจะได้รูปแบบที่เหมาะสมในการสอนวิชาอิสลามศึกษา

2. ควรจะมีการศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารระดับ โรงเรียน อำเภอ จังหวัด และเขตการศึกษา ต่อการสอนวิชาอิสลามศึกษา เพื่อจะได้ทราบว่าเมื่อสอนวิชาอิสลามศึกษาได้แก้ปัญหาคำที่ข้องการหรือไม่ และควรปรับปรุงรูปแบบการสอนไปในแนวใด

3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบผลการสอนของครูประจำการที่มีวุฒิทางวิชาครู กับผลการสอนของวิทยาการอิสลามศึกษาที่ไม่มีวุฒิทางวิชาครู เพื่อจะได้ทราบว่า การสอนวิชาอิสลามศึกษานั้นจำเป็นจะต้องใช้ผู้ที่มีวุฒิทางวิชาครูสอนหรือไม่